

Balkonger

RÅD & RIKTLINJER BALKONGER

I VÄSTMANLAND UNDER MODERNISMEN

I Råd och riktlinjer berättas det om de olika byggnadsdelar som är utmärkande för modernismens sammanhållna bebyggelsemiljöer. Genom en skildring av materialanvändande från det hantverksmässiga byggandet under 1930-talet till massproduktionens 1970-tal kan vi förstå hur byggnaderna omkring oss skapats och hur vi ska underhålla dem. Vi vill inspirera till att återanvända befintligt och ursprungligt material.

PÅ FLERBOSTADSHUSEN VAR DET INTE ALLA LÄGENHETER SOM HADE BALKONG

Balkonger

Ett äldre hus behöver underhåll och det kan finnas fel eller brister som behöver åtgärdas. Ofta får dock varsamheten stå tillbaka för tekniska och funktionella förbättringar. Den bästa lösningen är många gånger att arbeta med små åtgärder utifrån byggnadens egna villkor och inneboende kvaliteter. Detta resulterar dessutom ofta till en lägre slutkostnad än radikala omgestaltningar. Antikvariska och ekonomiska intressen kan följaktligen gå hand i hand.

För vårt byggda kulturarv finns olika typer av juridiskt skydd. Vissa åtgärder kan vara bygglovpliktiga och då ska du kontakta din kommun. För ändringar på byggnadsminnen kan särskilt tillstånd behöva sökas från länsstyrelsen. Din kommun handlägger även byggnader som ligger inom riksintresse för kulturmiljövården. Länsstyrelsen kan i vissa lägen även ha intresse av att delta i frågor som rör dessa byggnader.

BALKONGER

Före 1930-talet användes balkongen som ett arkitektoniskt element bland andra, både på enbostads- och på flerbostadshus. På flerbostadshusen var det därför inte alla lägenheter som hade balkong, utan de placerades där det passade den

Balkongerna är ett viktigt arkitektoniskt element under hela modernismen, vilket tar sig olika uttryck under olika årtionden.

Under 1930-talet kunde balkonger sträcka sig över flera lägenheter. De användes för att understryka byggnadens horisontalitet.

exteriöra utformningen. På 1930-talet blev det allt vanligare med balkonger på flerbostadshus och under resten av modernismen kom balkongen att ses som en rättighet. Det är mycket få lägenheter som byggs utan balkong.

1930-TALET

Under 1930-talet placerades balkonger på enbostadshus som en förstärkning av den enkla och funktionsanpassade arkitekturen, den var till exempel inte centralt placerad på fasaden som hade varit vanligt tidigare. Byggnadernas horisontalitet kunde betonas med långsträckta balkonger. En balkong kunde sträcka sig över flera rum och även längs flera lägenheter. Utformningen av balkongerna är i regel lätt med tunna smidesdetaljer och fronter i plåt. Fronten kunde ha rundade hörn. Plåten var slät eller sinus-korrugerad med liten korrugering. Plåten var alltid målad, ofta i samma kulör som fönstersnickerierna. Den översta balkongen kan på vissa byggnader vara indragen så att en terrass skapas.

1940-TALET

1940-talets balkong påminner mycket om 1930-talets. Den är vanligen placerad mot söder, eller så sydligt som möjligt, för att ta till vara det mesta av solljuset. Balkongen är fortsatt rektangulär och utanpåliggande fasaden. Fronterna är i slät eller sinus-korrugerad plåt som målas, främst i samma kulör som fönstersnickerierna. Även under 1940-talet kan balkongerna gå över hörn men det blir mer ovanligt än på 1930-talet.

De ljusa balkongfronterna skapar tillsammans med de vita fönsterbågarna liv och variation i den mörka tegelfasaden.

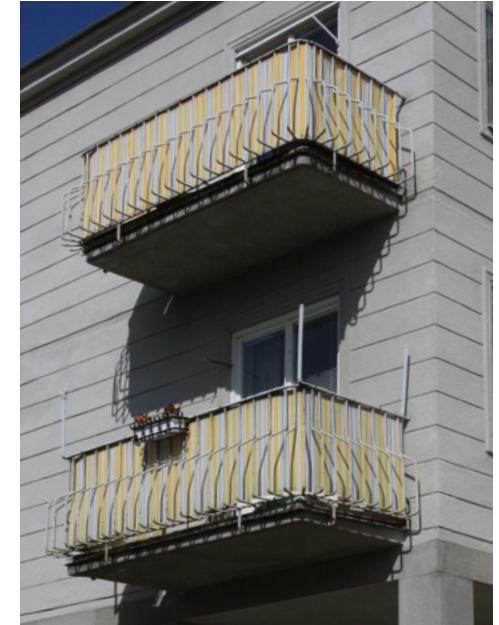
Även efter 1930-talet kunde balkongerna ha rundade hörn och småkorrugerade fronter.

Vid mitten av 1900-talet var det självklart att varje lägenhet hade balkong vilket gav avtryck i byggnadernas arkitektur.

Balkongerna placerades ofta för att ta vara på mesta möjliga solljus.

Mot mitten av 1900-talet blev det mer vanligt med smidda balkongfronter. De släppte in mer solljus än de slutna fronterna i plåt.

1950-TALET

Under 1950-talet utvecklas balkongen från ett enkelt komplement till fasaden till ett dekorativt element som berikar den. Hela arkitekturen blir under 1950-talet mer lekfull och balkongen är en naturlig del av detta. Balkongen är nu en självklarhet och det är ovanligt med lägenheter utan balkong. Den ligger främst utanför fasaden eller delvis indragen i den men det blir även vanligare med franska fönster eller franska balkonger med dekorativt utformade smidesräcken. Fronten är fortfarande främst i plåt, slät eller sinuskorrugerad, men under slutet av 1950-talet tar eterniten och betongen plats som frontmaterial. Smidet är även nu basen i balkongkonstruktionen men det ges en alltmer dekorativ form och är en del av gestaltningen. Ett nytt grepp är en genombruten del av fronten, dels som ytterligare ett sätt att utnyttja solljuset, dels en plats där blomlådor kunde placeras.

Under 1950-talet användes balkongräckena som en del av den mer lekfulla arkitektoniska gestaltningen.

Utanpåliggande balkonger med sammanhängande sidoskärmar i betong användes med kulörta balkongfönster i plåt.

Det mörkbetsade träet i fasaden gick ofta igen i balkongens fronter.

Balkongernas fronter färgsattes i starka kulörer som kontrast till den övriga fasaden.

Mot slutet av 1970-talet blev arkitekturen allt mer färgglad och balkongerna var en viktig komponent i detta.

1960-TALET

På 1960-talet blir det allt vanligare att balkongen är indragen från fasadlivet, antingen helt eller delvis. Utanpåliggande balkonger förekommer även fortsättningsvis och dessa hålls vanligen upp av sidoskärmar i betong. Fler frontmaterial tillkommer som komplement till den tidigare dominerande plåten, plåt är dock fortfarande vanligast. Den sinuskorrugerade plåten överges emellertid för trapetskorrugerad aluminium. Betongfronter förekommer, dels i slät form men även med frilagd ballast. Finns trä som fasadmaterial eller utsmyckning kan den även användas till balkongfronter. Färgsättningen är neutral med omålad betong eller plåt och trä målad i vitt. På villor placeras balkonger gärna på gaveln med en uteplats under. Detta är ett nytt arkitektoniskt grepp som uppkommer under 1960-talet.

1970-TALET

1970-talets balkonger påminner mycket om de från 1960-talet. I och med att byggnationstakten ökar anpassas arkitekturen med material som kunde massproduceras. Därför är betong och trapetskorrugerad aluminiumplåt fortsatt mycket vanliga. Färgsättningen blir mot slutet av 1970-talet mer varierad med starka kulörer som accent till den mer neutrala betongen.

GÄLLANDE BALKONGER ÄR DET FÖRSTÅS VIKTIGT MED SÄKERHETEN

Råd och riktlinjer

Nuvarande ägarna av ett hus brukar det endast under en kort period av dess livslängd. Fastighetsägaren har ett ansvar att bevara en byggd miljö för framtiden. En förutsättning för bevarandet av en byggnad är ett långsiktigt tänkande vid användning och restaurering. Varje åtgärd måste vara väl förankrad i den aktuella byggnadens utveckling. Byggnaden bör dokumenteras och fotograferas före, efter och under eventuella renoveringsåtgärder för att underlätta för en framtida fastighetsägare som kanske vill återgå till det ursprungliga utseendet.

RENOVERING

Gällande balkonger är det förstås viktigt med säkerheten. Balkongerna bör med jämna mellanrum besiktigas, både bottenplatta och front. En okulärbesiktning av balkongplattan kan räcka i ett första skede, om synliga skador uppstått måste en djupare undersökning göras av en fackman. Balkongplattan kan renoveras genom att den befintliga plattan förstärks. Då tas den gamla betongen bort och ny gjuts dit. Ett annat alternativ är att helt nya plattor monteras. I samband med att balkongerna renoveras kan det finnas önskemål från de boende om att de ska utvidgas. Ofta kan dock de boendes förslag på lagom storlek för

egna behov vara större än vad som är lämpligt ur ett kulturhistoriskt perspektiv. En ändring av balkongstorlek påverkar hela byggnaden och kan förändra den nästan till oigenkännlighet. En måttfull utvidgning av balkongerna är möjlig men det är då mycket viktigt vilka material som väljs och hur balkongen utformas så att den ursprungliga byggnaden och de nya balkongerna blir till en sammanhållen enhet. Valet av upphängningsmetod är viktig. Allt för stora ingrepp i stommen bör undvikas, samtidigt som upphängningen inte får vara alltför synlig.

| Slitna plåtfronter kan blåstras och sedan målas på nytt.

På många byggnader är den likartade upprepningen av detaljer en viktig del av det arkitektoniska uttrycket. Vid renovering bör balkongens fronter eller sidostycken bevaras eller bytas lika befintligt.

Fronterna bör så långt det är möjligt renoveras. Äldre fronter i plåt blästras och målas, vid behov kan de även rostskyddsbehandlas. Ytlig rost är inget problem, det ser ofta värre ut än det är. När rostangreppet blir så stort att plåten försvagas måste fronten dock bytas. Aluminiumplåten på 1960- och 70-talets byggnader rostar inte men kan få mekaniska skador. Dessa är främst av estetisk art men kan i vissa fall påverka hållfastheten. Vid byte av plåt bör den nya vara så lik originalet som möjligt. För modernismens äldre bebyggelse, från 1930–50-tal, finns sinuskorrugerad eller slät plåt i nyproduktion. Även trapetskorrugerad plåt till den senare bebyggelsen finns att köpa i fackhandeln. Färgsättningen bör vara lika den ursprungliga om den övriga byggnaden är välbevarad. I många fall har byggnaderna rustats hårdhänt under sent 1900-tal vilket helt ändrat deras karaktär. Balkongfronternas färgsättning anpassas då till den nya utformningen.

Smidesdetaljer på balkonger från 1930–50-talet kan renoveras av en fackman som även kan hjälpa till vid nyproduktion av detaljer. De flesta balkonger från den här tiden har inte tillräckligt höga räcken för den säkerhetsmässiga standard som krävs idag.

Nya överliggare i smide som kompletterar de ursprungliga kan nytillverkas för att komma upp i tillfredsställande höjd.

På de träräcken som täcker balkonger på enbostadshus från 1960–70-talen kan rötskador uppkomma. Aktuella delar byts mot nya med samma utseende som de ursprungliga både vad gäller form och proportioner men också ytstruktur. Oftast är originalträet sågat varför det nya också bör vara det. Balkongräckena i trä är ofta brunlaserade. Det kan vara svårt att få till exakt samma kulör och därmed få den nya biten att smälta in varför hela balkongen kan behöva målas.

Ljus och luft var fokus under den första delen av modernismen. Balkongerna kunde vinklas för att möjliggöra maximalt ljusinsläpp.

Ljus och luft var fokus under den första delen av modernismen. Balkongerna kunde vinklas för att möjliggöra maximalt ljusinsläpp.

Att förtäta med ytterligare balkonger utan att inverka negativt på byggnadens uttryck kan vara mycket svårt. En noggrann undersökning bör göras innan beslut om att addera balkonger tas.

NYA BALKONGER

Idag ses det som en rättighet för de flesta boende i flerfamiljs-
hus att ha en balkong till lägenheten. Så har det inte alltid
varit, varför en önskan om nya balkonger där det tidigare
aldrig funnits några kan komma upp. Det bör nog övervägas
om nya balkonger kan adderas utan att arkitekturen eller de
kulturhistoriska värdena påverkas. En arkitekt bör anlitas för
att ta fram förslag på placering och storlekar på balkonger.
Arkitekten kan anpassa de nya balkongerna till den aktuella
byggnaden med hänsyn till dess karaktäristiska delar. Med
ett arkitektförslag kan förändringar dessutom göras på pappret
innan arbetet börjar istället för under själva byggprocessen.
Det måste även undersökas om det finns tekniska förutsätt-
ningar att montera nya balkonger. Väggtjockleken måste till
exempel vara tillräcklig och balkongerna får inte hamna för
nära intilliggande lägenheter för att undvika insyn. Det måste
finnas lämpliga fönster att göra om till dörr, det går att ta upp
nya dörrar, men detta kräver stora ingrepp i fasad och stomme
och bör så långt det är möjligt undvikas. Valet av upphäng-
ningsmetod är viktig även här.

Att förse en byggnad med nya balkonger, oavsett om det
redan finns balkonger till vissa lägenheter, är bygglovpliktigt.
Det kan vara så att bygglov inte medges med hänsyn till bygg-
nadens karaktär och kulturhistoriska värde.

På vissa byggnader bör man avstå ytterligare tillägg till fasaden.

LÄS MER:

Björk, Cecilia & Laila Reppen. *Så byggdes staden.*

Stadsbyggnad, arkitektur, husbyggnad. Karlshamn 2006.

Björk, Cecilia, Per Kallstenius & Laila Reppen. *Så byggdes husen. Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år.* Stockholm 2002.

Björk, Cecilia, Lars Nordling & Laila Reppen. *Så byggdes villan.*

Svensk villaarkitektur från 1890–2010. Stockholm 2009.

Bäck Katarina & Samuel Palmblad. *Bland funkiskåkar och betonghus – det modernistiska Kronoberg.* Växjö 2004.

Reppen Laila & Sonja Vidén. *Att underhålla bostadsdrömmen.*

Kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från 1961–1975. Stockholm 2006.

Råas bok om restaurering av modernismen. *Restaureringsboken av modernismen.*

Varsamt och sparsamt. Vägledning vid ombyggnader av rekordårens bebyggelse.

Falköping 2004.

<http://www.stadsmuseum.stockholm.se>

<http://www.stockholmslansmuseum.se>

<http://www.hallahus.se/>

TEXT

Ia Manbo, Västmanlands läns museum.

FOTO

Anders Forsell, Västmanlands läns museum.

GRAFISK DESIGN

Emelie Söderlund.

OMSLAGSBILD

På höga hus blir även undersidan av balkongen viktig.

BAKSIDESBILD

På höga hus blir även undersidan av balkongen viktig.

Med projektet *Modernismen i Västmanland* vill Länsstyrelsen i Västmanlands län och Västmanlands läns museum lyfta fram länets moderna historia och bebyggelsemiljöer. Tidsperioden är av stor vikt för länets framväxt och har satt avtryck i den fysiska miljön som är både omfattande och komplexa. Inom projektet uppmärksammar vi länets moderna kulturarv så att modernismens kulturhistoriska värden och kvaliteter inte går förlorade. Läs mer på projektets hemsida: www.modernismen.se

Länsstyrelsen
Västmanlands län

